

Гречкосій Руслан Миколайович,
*докторант кафедри філософії
Навчально-наукового інституту
філософії та освітньої політики
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
orcid.org/0009-0000-9022-7046
kfil_fop@udu.edu.ua*

ДИЛЕМИ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ В МІНЛИВОМУ СВІТІ

Мінливість сучасного світу має безпосередній зв'язок із глобалізацією та глобалізаційними процесами. Зі свого боку, культурна глобалізація є логічним продовженням і наслідком відкритості економічної, політичної, міграційної, комунікаційної систем тощо. Вона має як свої переваги, так і свої недоліки. Та й «говорити» починає лише тоді, коли людина безпосередньо стикається з нею чи зазнає її впливу, як-от у питанні ідентифікації та самоідентифікації. Або ж з нею стикаються науковці, коли не знають, якою може бути єдиноправильна стратегія для уникнення згубних її дій і наслідків. Отже, у межах цієї розвідки ми спробуємо окреслити коло дилемних питань, які існують навколо проблеми самоідентифікації в динамічній та мінливій системі сучасного світу. Адже, коли йдеться про питання самоідентифікації, то можна дрейфувати за течією, постійно нарікаючи на світ і піддаючись чи гублячись у цій круговерті змін. А можна вирушити в цілеспрямовану мандрівку з усвідомленням всіх її небезпек щодо власної культурної ідентичності.

У роботі ми будемо виходити з думки, що самоідентифікація є процесом, який залежить не лише від людини. Якщо внутрішня ідентичність залежить від людини та взаємодії її самості з оточуючим світом, то самоідентифікація в глобальних масштабах формується завдяки демаркації особистої ідентичності на рівні рефлексії та особистої ідентифікації на рівні зовнішнього самовираження. Ця потреба часто піддається всляким впливам, оскільки людина, будучи включеною в глобальні світові процеси, долучена ще й до специфічної символічної системи, через яку вона себе визначає (прагне встановити свої межі). Саме тому ми спробуємо окреслити поле проблемних питань на шляху до самоідентифікації людини в динамічному мінливому світі.

Ключові слова: глобалізація, глобалізаційні процеси, мобільність, ідентифікація, самоідентифікація, культурна взаємодія, наратив, стиснення часу / простору.

Grechkosiy Ruslan,
*Doctoral Student at the Department of Philosophy
Educational and Scientific Institute
of Philosophy and Educational Policy
Dragomanov Ukrainian State University
orcid.org/0009-0000-9022-7046
kfil_fop@udu.edu.ua*

DILEMMA OF SELF-IDENTIFICATION IN A CHANGING WORLD

The variability of the modern world has a direct connection with globalization and globalization processes. Cultural globalization is a logical continuation and consequence of the openness of economic, political, migration, communication systems, etc. It has both its advantages and its disadvantages. And it begins «to speak» only when a person directly encounters it or is influenced by it, such as in the matter of identification and self-identification of a person. Or scientists face it when they do not know what the only correct strategy can be to avoid its harmful actions and consequences.

Thus, within the scope of this investigation, we will try to outline the range of dilemmas that exist around the problem of self-identification in the dynamic and changing system of the modern world. After all, when it comes to the question of self-identification, one can drift with the flow, constantly complaining about the world and succumbing to or getting lost in this vortex of change. Or you can go on a purposeful journey with the awareness of all its dangers in relation to your own cultural identity.

In the work, we will proceed from the opinion that self-identification is a process that depends not only on the person. If internal identity depends on a person and the interaction of his self with the surrounding world, then self-identification on a global scale is formed due to the demarcation of personal identity at the level of reflection and personal identification at the level of external self-expression. The extreme is often subject to all kinds of influences, since a person, being included in global world processes, is also attached to a specific symbolic system through which he defines himself. That is why we will try to outline the field of problematic issues on the way to human self-identification in a dynamic, changing world.

Key words: globalization, globalization processes, mobility, identification, self-identification, cultural interaction, narrative, time/space compression.

Вступ. Як образно висловлюється антрополог Нестор Гарсія Канкліні «вона [глобалізація] виявляється під час порівняння уявлень дітей, що грають у футбол на вулиці, болівійських переселенців, двоголового коня на кордоні між Мексикою та Сполученими Штатами та мексиканця, який представляє італійську ідентичність в Единбурзі». До того моменту, доки людина безпосередньо не потрапляє в один із «наративів», який засвідчує глобалізацію, вона є не чим іншим, як певного роду абстракцією, що виражає начебто само собою зрозумілий континуум динамічних рушійних сил, що діють у світових масштабах. А глобалізаційні процеси лише засвідчують, що існує низка можливих сценаріїв майбутнього світового порядку, будь то «боротьба зі зміною клімату, контроль глобальних пандемій чи дотримання універсальних прав людини» (Freeman D., Taylor M., 2020, с. 7).

Скільки б не говорили дослідники про вичерпування глобалізації своїх можливостей, вона є незворотною. А всі ті антиглобалістичні настрої, які постулюються, є недостатніми. Отже, головне завдання, яке на сьогодні варте свідомого розгляду, – питання збереження культурного самовираження та самоідентифікації у світі, що постійно змінюється та глобалізується.

Теоретичне підґрунтя. Метою цієї статті є формування палітри дилемних питань, що існують навколо проблеми самоідентифікації людини в глобальному світі, а також характеристика перспектив і можливостей буття в даних умовах. Для реалізації мети та забезпечення теоретичного підґрунтя роботи ми будемо звертатися до розвідок антрополога Нестора Гарсії Канкліні («Уявлена глобалізація»), аналітики соціологічних розвідок Мін Чжуна («Соціальні та індивідуальні джерела самоідентифікації»), наукового підходу Дена Фрімена та Метью Тейлора («Чи може глобалізація досягти успіху?») тощо.

Постановка проблеми. Проблема самоідентифікації людини в глобальному світі є складною та динамічною. Це відповідає інтенсивності та самій динаміці сучасного світу. Зокрема, у сучасному *інформаційному суспільстві* індивіди часто стикаються з викликами щодо визначення своєї особистої ідентичності. Великий обсяг інформації та культурного різноманіття сприяють появі нових викликів на шляху до самопізнання, а отже, спричиняють умови до постійної ревізії власної ідентичності (постановки під сумнів і приміряння варіативних форм).

Беззаперечним є те, що *глобалізація розширює можливості взаємодії та сприяє зближенню різних культур*. Це може викликати конфлікти в самоідентифікації через *зіткнення різних систем цінностей і поглядів*. Звернувшись до критичних джерел, ми можемо побачити, що окремі дослідники сприймають це як втрату унікальності, тоді як інші вбачають у цьому можливість культурного збагачення через взаємовплив. Цифрова епоха додає нових аспектів до розгляду питання самоідентифікації. Адже через наявність соціальних мереж та Internet збільшується *вибір та свобода способів самовираження*. Глобальна комунікація та надмірна кількість інформації спонукають людину до так званого самовдосконалення, що інколи виступає всього лише черговим розпорошуванням «себе».

Але тут постає чергове питання, а саме *питання про автентичність віртуального «я»*. Цифрові технології та соціальні мережі, що глибоко впливають на сприйняття себе та інших, дають змогу створювати віртуальні образи та розширювати можливості самовираження. Але при цьому людина стає уніфікованою подібною формою, які за лаштунками принад пропонувані образів втрачає будь-яку свою унікальну складову. До того ж вона добровільно жертвує даною унікальністю на користь «тимчасової подібності».

Ще один аспект, на який варто звернути увагу, – те, що у віртуальному просторі виникає питання про *правдивість і стабільність* самої цієї *ідентичності*. Самоідентифікація людини в глобальному світі потребує постійної взаємодії та адаптації до змін у суспільстві. А це, зі свого боку, спричиняє тиск і вимушує людину до того, щоб відповідати тим запитам, які ставить перед ним соціум. Розуміння власної ідентичності в контексті глобального оточення потребує відкритості до нових думок, терпимості й готовності до пошуку гармонії з-поміж множинності та різноманітності варіацій власного вираження.

Самоідентифікація людини в глобальному світі є важливим аспектом для *сучасного суспільства*, яке постійно *еволюціонує під впливом глобалізації, культурної взаємодії та цифрових технологій*. Зазначене явище визначається не лише внутрішніми роздумами особистості, але й зовнішніми впливами, які формують її ідентичність. Глобалізація викликає зближення різних культур і сприяє формуванню світової спільноти. У такому оточенні індивіди стикаються з великим розмаїттям ідей, цінностей і поглядів, що впливають на їх власну самоідентифікацію. Виникає *потреба усвідомлено розглядати своє місце у світі* та взаємодіяти з різними культурами. Свідомісна, а отже, і усвідомлююча складова є чи не єдиним виходом для того, щоб не втратити свою ідентичність у швидкоплинному та швидкозмінюваному світі. Самоідентифікація в глобальному світі є процесом, який вимагає від особистості не лише гнучкості та відкритості перед викликами нового, але й внутрішньої певності своєї унікальності. Уміння ідентифікувати себе в контексті глобального співтовариства визначає рівень толерантності, взаєморозуміння та здатність до адаптації до постійних змін. Сприйняття власної ідентичності в глобальному світі є не лише внутрішнім досвідом, а й важливим елементом спільного глобального ландшафту, де різноманітність і взаємодія визначають нові форми саморозкриття та самовираження.

Виклад матеріалу. Для того щоб глибше зануритися в поставлене коло питань, які циркулюють навколо проблеми самоідентифікації людини в глобальному, а отже, у мінливому світі, варто звернутися до деяких окремих теорій, що більш ґрунтовно розривають їх зміст.

Насамперед, щоб розуміти, яким чином людина ідентифікує себе, потрібно розуміти механізми впливу.

У своїй теорії, що відповідає однойменній книзі «Уявлена глобалізація», латиноамериканський антрополог Нестор Гарсія Канкліні виходить з уявлення про те, що для розуміння механізмів глобалізаційних процесів потрібно знати та розуміти наративний характер їх стратегій (Канкліні, 2016). Це, зі свого боку, дасть змогу засвоїти думку про те, що глобалізаційний процес є «уявленим» (не варто плутати з фіктивним). Його уявленість полягає в тому, сприйняття самого поняття «глобалізація» або його виголошеність вже, начебто, привносить всі ті смисли, які за ним стоять: рівність, єдність, тотальну включеність у цей процес тощо. Однак це геть не так. Вплив глобалізації не зводиться до того, що ми про неї уявляємо. Так, носії різних ідентичностей по-різному включені в цей процес; вона спричиняє не рівність, а перекомбінує вже наявну нерівність; вона неспроможна сформувати «єдність», але може дати ілюзію, що ця єдність існує тощо. Навіть більше – доступ до будь-якої інформації, яку так полюбляють вносити до площини глобальних процесів та яка начебто повною мірою наразі доступна. Але й тут варто зрозуміти, що купа інформаційного сміття, яким сповнені соціальні мережі чи інтернет-ресурси, говорить далеко не про доступ до інформації. Щодо доступу, то він контрольований і залежить від уряду, країни, системи безпеки тощо.

Отже, *сенс першого наративу глобалізації полягає в гомогенізації глобалізацією світу*. І тут, що важливо в теорії Н. Г. Канкліні, потрібно враховувати, що єдність умовної світової спільноти не є синонімічною до одноманітності. Автор наголошує на тому, що ця єдність полягає в об'єднанні відмінностей із метою їх неможливості протистояти один одному. Так, ми можемо побачити, що глобалізація виконала роль такого собі об'єднувального фактора, який через благі культурні наміри спромігся огорнути людство у світових масштабах ілюзією спільності та єдності. У кращій традиції бодрі-йярівського розуміння така єдність виявляється всього лише симулякром.

Другий наратив зосереджується навколо думки про те, що *глобалізація геть стирає кордони та межі*. На перший погляд може

видатися, що в цьому немає нічого поганого. І дійсно. Відкриті кордони додають нових можливостей: подорожі, відпочинок, туризм, робоча зайнятість / сезонні роботи тощо). Але знову ж таки, якщо ми зазирнемо за лаштунки цього чергового світового блага, то побачимо, що вся ця ситуація здається надто привабливою лише до того моменту, доки людина однієї країни не починає претендувати на громадянство в іншій країні: «набагато простіше інвестувати в економіку іншої країни, ніж стати її громадянином». Люди, «...які мігрують або подорожують, не живуть там, де народились, обмінюються благами і меседжами з людьми, що перебувають на відстані, переглядають кінофільми і телевізійні програми інших країн або розповідають іншим історії про країну, котру залишили. Зустрічаються, щоб відсвяткувати якісь віддалені у просторі події, або спілкуються електронною поштою з тими, кого невідомо коли зможуть побачити знову. [Ті люди], які демонструють водночас з її суспільним існуванням близькість міжкультурних контактів, без чого вона не була б тим, чим є» (Канкліні, 2016, с. 13). Але щойно це переходить межі легкої, тимчасової антуражної «благопристойності» та виникає потреба в тому, щоб іноземцю отримати гарну роботу нарівні з громадянами тієї країни, де він перебуває, чи отримати громадянство, а отже, і законні підстави, щоб передувати в рівному статусі та на рівних умовах, ця легкість і благопристойність глобальної відкритості автоматично зникає. Натомість виринає жорстока реальність з її не менш жорстокими умовами, які встановлюються кожною окремою країною для іноземців, що перебувають на їх території. Гарною ілюстрацією цьому можуть бути біженці з України, які наразі перебувають у різних країнах світу та набувають досвід проживання на їх території, що є далеко не таким безхмарним, коли ми уявляли собі «відкритий кордон».

Наступним *нарративом* є *заміна локальної культури на транснаціональну*. Так, місцеві самобутні культурні надбання швидко витісняються іноземними культурними глибами або ж стають підґрунтям до них. У цій перспективі розвитку теорії ми все ж не погодимося з Н. Г. Канкліні, який вважає, що цей процес є контрольованим, оскільки часто так зване *своє* надто швидко витісняється іноземним культурним продуктом, що повсякчас видається

значно привабливішим, безпечнішим, кориснішим тощо (цей аспект має власну специфіку, оскільки ми живемо в контексті пострадянської ментальності, а отже, і спотворено-схибленого уявлення про все, що «європейське» чи хоча б перебуває поза нашим культурним простором).

Опираючись на розвідку Нестора Гарсії Канкліні, ми знаходимо ще один *нарратив*, який полягає в тому, що *виробництво набуває статусу анонімного*, тож людина вже не може його зіставити з певною культурою, країною чи територією. За умови відсутності такої належності, з одного боку, людина потрапляє в пастку розгубленості, оскільки не може визначити його належність, а її намагання виявляються марними чи хибними, а з іншого – в умовах невизначеності неможливо визначити і зміст культури, яку несуть ті чи інші виробники.

Глобалізація несе відповідальність за культуру. «Глобальні процеси – та уявлення, які їх представляють, – утворюються найбільш мінливою циркуляцією капіталів, благ і меседжів, однак також і осіб, які переміщуються між державами і культурами як мігранти, туристи, управлінці, студенти, фахівці, часто ідучи і повертаючись, підтримуючи постійні зв'язки між суспільствами, з яких походять і до яких прямують» (Канкліні, 2016, с. 18). Та якщо зануритися за ці уявлення, то усвідомлення тих небезпек, які за ними стоять, може дати виразну формулу розуміння, як з ними бути. Адже «драма, відповідальність та можливість змінити слідування» повсякчас є доступною альтернативою поряд із несвідомим борсанням у каламуті самих цих процесів. Тому глобалізація залишає простір варіантного вибору.

Соціолог Мін Чжоу з Канадського університету завважує, що процес самоідентифікації в глобальному світі є «дворівневим процесом постійної взаємодії». Що мається на увазі. Йдеться про те, що космополітизм і глобалізацію варто сприймати як явища безповоротні, а також сприймати їх варто з долею здорового глузду, скептицизму та корисності. Тож для адекватної «глобальної самоідентифікації» має бути наявною міцне підґрунтя до самоідентифікації на макрорівні. Макрорівень та мікрорівень для М. Чжоу є аналогом локального та глобального. Отже, якщо на мікрорівні країни сформовані всі підстави до самоідентифікації, зокрема через співмірність традиції та освіти, а точніше

є тісний зв'язок із традицією та високий рівень освіченості, то людина спроможна сприймати виклики макрорівня та бути відкритою до самоідентифікації на макрорівні без значних себе та своєї унікальної належності до певної культури. Саме тому Мін Чжоу, коли розглядає самоідентифікацію, звертає увагу, що вона може бути як локальною, так і глобальною. *«Рівень включеності країни в соціальну глобалізацію позитивно впливає на рівень глобальної самоідентифікації громадян.* Звичайно ж, скептики сумніваються, чи справді глобалізація здатна проявити потужну глобальну самоідентифікацію, яка може призвести до глибокого вкоріненого залучення до інших національних держав. Вони виражають спротив щодо лінійних позитивних відносин між глобалізацією та глобальною самоідентифікацією» (Zhou, 2016, с. 161). Однак може бути і негативний вплив як на локальну, так і на глобальну самоідентифікацію. Якщо між країнами, які встановлюють глобальні взаємозв'язки, існують конфліктні ситуації чи конкуренція, то в глобальній співпраці, а отже, і в зацікавленості країн в установленні глобальної співпраці немає зацікавленості і, як наслідок, самоідентифікація людей буде викривленою.

На глобальній арені «світова політика чи культурна система, що фактично забезпечує національним державам раціоналізовані світові моделі та стратегії політики, які допомагають легітимізувати сильну ідентичність національних держав як домінуючих акторів» (Zhou, 2016, с. 164). І можна скільки завгодно заперечувати цей факт чи відмовлятися від їх впливу, який буде в будь-якому випадку. Сенс в тому, щоб конструктивно цим управляти без кардинально негативного впливу на самоідентифікацію кожного окремого індивіда.

Саме тому в контексті глобальної самоідентифікації Мін Чжоу вбачає два рівні сприйняття цієї проблеми. Перший полягає в тому, що було зазначено вище: потрібно визнати неунікність глобальної взаємодії (політична, економічна), що супутньо зачіпає і культуру. Другий рівень пов'язаний із постматеріалістичною теорією Бейкера. «Ця теза припускає, що національне багатство призводить до фундаментального здвику від матеріалістичних до постматеріалістичних цінностей у суспільстві. У багатих країнах пріоритет суспільства перейшов від

фізичної та економічної безпеки. Замість цього приймаються соціальні цінності, акцентуючі увагу на самовиявленню, індивідуальні права, якість життя та космополітизм. Проблеми, які привертають громадську увагу, такі як права людини та глобальне потепління, пересікають національні кордони та не обмежують їх рідними країнами. Рішення цих проблем вимагає співпраці та активності на глобальному рівні. Таким чином, постматеріалістичні соціальні цінності роблять людей більш сприйнятливими до космополітичного світогляду та світосприйняття і менш схильними допускати, щоб національні кордони обмежують їх ідентичність. В той час як у менш розвинених країнах все ще турбуються лише про внутрішні проблеми, і їх головним пріоритетом залишається національний розвиток. В цілому глобальна самоідентифікація, ймовірно, буде більш поширеною в економічних країнах з більш постматеріалістично налаштованим населенням» (Zhou, 2016, с. 168).

Висновок. У роботі «Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства» Зигмунд Бауман говорить про таке поняття, як «стиснення часу / простору». Це поняття безпосередньо впливає з уявлення про неоднозначність процесу глобалізації. «Застосування понять простору та часу носить різко диференційований характер та надає диференціюючий ефект. Глобалізація роз'єднує не менше, ніж об'єднує, вона роз'єднує, об'єднуючи, – розколи відбуваються з тих самих причин, що й посилення однаковості світу. Паралельно з цим процесом планетарного масштабу, який виник у бізнесі, фінансах, торгівлі та потоках інформації, йде і процес «локалізації», закріплення простору... Те, що для одних є глобалізацією, для інших обертається локалізацією; для одних – це провісник нової свободи, для інших – несподіваний та жорстокий удар долі» (Бауман, 2008, с. 46). *Залишатися локальним у глобальному світі й обстоювати це наразі фактично дорівнює знедоленості та деградації.* Як-не-як, глобалізація прагне руху, розвитку та прогресу. З іншого боку, *стрімголове занурення в глобалізацію небезпечно сегрегацією, віддаленням і відчуженням.* Саме тому є потреба в осмисленому підході до цього процесу.

Локальна самоідентифікація, що ґрунтується на потужному підмурку власної культурної традиції, дає змогу сформулювати смисли

та цінності, що з одного боку, постійно лише посилюються, а з іншого – не дозволяють втратити свою ідентичність в горизонті мінливого світу. Отже, глобалізація відображає, висвітлює та виражає досвід людей в напрямі особистої

ідентифікації, який вони отримали на локальному рівні. І якщо цей рівень має потужну змістовну складову з ідей та цінностей, то самоідентифікація на глобальному рівні лише розширює перспективи для культурних надбань людини.

Список використаних джерел:

1. Бауман, З. (2008). Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства. Київ: Києво-Могилянська академія, 112 с.
2. Канкліні, Г. (2016). Уявлена глобалізація. Київ: Ніка-Центр, 264 с. // URL: <https://readukrainianbooks.com/6486-ujavlena-globalizacija-nestor-garsija-kanklini.html>.
3. Freeman, D., Taylor, M. (2020). Can Globalization Succeed? London: Thames & Hudson, 144 p.
4. Zhou, M. (2016). Social and Individual Sources of Self-identification as Global Citizens: Evidence from the Interactive Multilevel Model. Sage Publications, P. 153–176.
5. Muthyala, J. (2012). Dwelling in American: Dissent, Empire, and Globalization. Chicago: Dartmouth College Press, 260 p.
6. Papastergiadis, N. (2012). Cosmopolitanism and Culture. Cambridge: Polity Press, 240 p.
7. Noonan, H. Personal Identity. London: Routledge, 2019. 3-rd edit. 276 p.

References:

1. Bauman, Z. (2008). Hlobalizatsiia. Naslidky dlia liudyny i suspilstva. [*Globalization. Consequences for Man and Society*]. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia, 112 s.
2. Kanklini, H. (2016). Uiavlena hlobalizatsiia. [*Imagined Globalization*]. Kyiv: Nika-Tsentr, 264 s. // Retrieved from <https://readukrainianbooks.com/6486-ujavlena-globalizacija-nestor-garsija-kanklini.html>.
3. Freeman, D., Taylor M. (2020). Can Globalization Succeed? London: Thames & Hudson, 144 p.
4. Zhou, M. (2016). Social and Individual Sources of Self-identification as Global Citizens: Evidence from the Interactive Multilevel Model. Sage Publications, P. 153–176.
5. Muthyala, J. (2012). Dwelling in American: Dissent, Empire, and Globalization. Chicago: Dartmouth College Press, 260 p.
6. Papastergiadis, N. (2012). Cosmopolitanism and Culture. Cambridge: Polity Press, 240 p.
7. Noonan, H. Personal Identity. London: Routledge, 2019. 3-rd edit. 276 p.